

gospodarske, obrtniške in narodne.

zhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 27. julija 1881.

Obseg: Kaj je kmetijstvu prva podlaga? — Vrbar, rojar ali lesni črv. — Kako pregnati gosenice z zelja. — Gospodarske novice. — Ministerski ukaz o živinskih popotnih listih. — Črtice o vojaški granici. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.**Kaj je kmetijstvu prva podlaga?**

Stara pesem, katero zopet zapeti moramo našim gospodarjem.

Cesar Napoleon I. je nekdaj rekel, da treh reči potrebuje za vojsko: prva je denar, druga denar in tretja zopet denar. Ravno tako potrebuje skrben gospodar za uspešno obdelovanje svoje zemlje tudi treh reči, in sicer: prvič gnoja, drugič gnoja, in tretjič zopet gnoja. Dasi ga bomo za svoje potrebe dovolj napravili, moramo posebno skrb za-nj imeti, in gotovo ne bo previdnega in pridnega gospodarja težko stalo, da si ga vsaj več napravi kakor ga ima dosihmal.

Družba kmetijska kranjska, ki vé, da so gnojišča naših kmetov še zmerom prav napačno napravljena, je prosila sl. ministerstvo kmetijstva, naj jej letos zopet dovoli nekoliko premij v denarji za zgledno napravljena gnojišča, vendar ministerstvo ni vslišalo prošnje, češ, naj um gospodarjev nadomestuje premije. Naj tedaj zopet povzdignemo glas: Kmetovalci, skrbite za gnoj!

Ni je skoraj stvari na svetu, katera bi se ne dala obrniti v gnoj, in vendar-le se tako pogostoma slišijo pritožbe, da kmetovalcem gnoja primanjkuje.

Da odvrnemo take pritožbe, treba je

prvič: da tako gospodarimo, da si pridelujemo več klaje, in si redimo več živine; potem bo mogoče,

drugič: na dveh, ali vsaj najmanj na treh oralih dobre zemlje eno živinče in lahko prerediti, in

tretjič: da nehamo živino na pašo goniti, ampak da jo v hlevu redimo.

Kedar smo to tako uravnali, moramo za koristno napravo hlevov, gnojišč in gnojnic skrbeti. Brez tega trojnega ni dobrega gospodarstva.

Da se v hlevih nič ne pogubi od napravljene gnojá, je treba, da se hlevi goveje živine, kónj in ovác, predno se v njih tlak napravi, najmanj za 4 palce na debelo z ilovico zatolčejo, da se gnojnica v tla ne poceja in pogublja. Če se tla še s cementom (hidravličnim apnom), ki se ga lahko dosti dobi, prevlečejo, se gnojnica kar ne bo mogla iz hleva pogubljevati. — Treba je tudi, da tla nekoliko visé, da se gnojnica sama po sebi lahko odceja v žleb in v gnojišče, iz gnojišča pa v jamo, katera je zraven gnojišča nalašč za to napravljena, da se steka v njo preobilna gnojnica,

s katero se včasih gnojišče polije, ali pa se kako drugač v prid obrne. Ovčji hlevi so malokje s tlakom prevideni (flaštrani); vendar je to ravno tako potrebno in še potrebnije kakor pri hlevih goveje živine, zakaj v ovčjih hlevih ni žlebov, da bi se preobilna gnojnica (scavnica) odcejala v kakošno jamo, ampak nastel in ovčji gnoj jo morata čisto posrkati; kako pa jo bota posrkala popolnoma, ako je veliko uide skozi mehko zemljo v hlevu?

Gnojišča morajo vselej blizo in tikoma hlevov biti; ravno tako kakor hlevi morajo tudi gnojišča z ilovico zabita in s cementom ali sicer podflaštrana biti in tla gnojišča tako viseti na eno stran, da se gnojnica lahko iz gnoja v jamo odceja, ki je zraven gnojišča. Gnojišče se napravi po številu goved ali kónj večje ali manjše. Čez 4 čevlje naj pa ne bode nobeno gnojišče globoko, ako hočeš dobro gospodariti z gnojem. Napravi naj se pa, če je le mogoče, gnojišče na bolj senčnati strani, da ga solnce preveč ne prepeka. Kjer se pa v takem kraji napraviti ne dá, naj se mu streha napravi, da se gnoj, največe bogastvo kmetijsko, varuje največega njegovega roparja — to je, solnca.

Kar naši kmetje, pa tudi veči gospodarji, najbolj zanemarjajo v lastno veliko škodo, je to, da gnojnice iz hlevov in gnojišč po pametno napravljenih cevih ali žlebih ne vjemajo v jame, ki bi se imele zraven vsakega gnojišča napraviti, da bi se v nje stekala gnojnica, ki se sicer ali pogubi ali saj toliko dobička ne donaša gospodarju, kakor bi ga lahko. Take jame naj so po velikosti kmetijstva večje ali manje, dosti globoke, na dnu s tlakom in ilovico dobro zabite, na stranéh obzidane, s cementom ali hidravličnim apnom zadelane, zgorej s pokrovom pokrite, in če je mogoče, s sesalko (pumpo) previdene, da gnojnice, kedar se potrebuje za to ali uno rabo, ni treba s korcem zajemati.

Če si je gospodar tako dobro oskrbel prava mesta, kamor si spravlja gnoj in gnojnico, naj

1) napravi gnoja, kolikor največ more, in pa dobrega; naj

2) umno ravná ž njim na gnojišči in na polji, in naj ga

3) porabi, kolikor najbolje more, v svojo korist.

Navadna nastelj je vsakoršna slama; al slame nimajo nikjer zadosti in se rabi tudi za druge potrebe; zato jo mora nadomestovati: resje, listje, žaganje, hostni mah in oklestki, bičevje iz bajerjev praprot, pezdirdje itd.

Razen teh reči bi se imelo tudi cestno blato pobirati in po cestah popušeno živinsko blato. Stroški, ki nam jih tako pobiranje prizadeva, nam bojo na polji gotovo deseterno povrnjeni.

Nikoli naj se ne pozabi na komposte, to je, na kupe iz razne mešanice, za katere se jemlje plevel, predno seme storí, trava vsake baže, cestno blato, iveri, stelja, smeti, cunjé, čevljarski obrezki in stari škarpi, golobjek, kurjek in vsakoršna druga šara; vse se sklada doma na kup spravi in od časa do časa z gnojnico polije, čez leto večkrat prekoplje, in ko na kupu popolnoma izvrè, je kaj dober gnoj za njive in travnike.

V jeseni naj se bajerji trebijo, blato iz njih spravi in izpelje na kupe, drugo spomlad prekida, nekoliko z apnom pomeša in do jeseni na kupu ležati pustí, da se dobro podela, in gnoj je res za vsako rabo dober.

Ravno tako dober je gnoj tudi iz kostí, v prah zmletih, kakor so, ali iz žganih. Kostí se žgejo tako dolgo, dokler bele ne postanejo, potem se pa v prah stolčejo; 10 delov tega praha z 9 deli žveplenove kisline (hudičevega olja) pomeša, katera se je poprej z 10 deli vode zmešala; s tako dobljeno fosforno kislino naj se gnojni kup včasih polije.

Kdor pepel nabira in ga po senožetih, kamor vode napeljati ne more, potresa, tudi dobro opravi; blizo postaj na železnih cestah ali ob obrtniških fabrikah, kjer se veliko premoga (kamnitega oglja) popali, pobera njegov prah, in vozi ga na senožeti in travnike, pognoji jih ž njim, kar največ moreš, boš videl, da ti bo trava rastla velika in gosta, da je boš res vesel; — tudi na njivo bo premogov prah, posebno debeli zemlji, dober gnoj, drobneja žindra jo zrahlja in rodovitno napravi.

Šuta in cegelni prah sta tudi dober gnoj, posebno šuta dolgo trpi, debelo zemljo prerahlja in dokaj zboljša.

Razen teh reči se nahaja tû in tam tudi veliko druge za gnoj vrle šare, ki kmetovalcu družega ne prizadene kakor le nekoliko dela, da jo skup spravlja: še celó čisti pesek in gola ilovica se znata za gnoj porabiti, če se namreč dovolj peska, najmanj 1 do pol-drugi palec na ilovnato zemljo napelje in z ilovico dobro pomeša, katero svižnato in rodovitno napravi. Tega opravila naj bi noben gospodar ne opuščal, kateri ima ilovnate njive; bo videl, da jih bo kmalu v bolji stan spravil.

Dosti bi bilo še govoriti in priporočati, kako naj gospodarji na gnojiščih in na polji z gnojem ravnajo; al naj povemo le ob kratkem, kar nam je pri srcu.

Pri nas je skoraj povsod navada, da, ko gnoj izkidajo, ga na kup nakopičijo, in malokdaj ali pa nikoli ga z gnojnico ne polijejo; spari se tedaj, uname, sožgè in plesniv na polje izpelje in tû delj časa raztrošen leži in ob vso moč pride. Ali ti bo morda tak gnoj na njivi kaj hasnil?

Kdor si hoče dober gnoj ohraniti na gnojišču, ga mora z gnojnico večkrat polivati, z gipsom potresti ali z zemljo ga posuti in tako od dne do dne ž njim ravnati, dokler ni kup kakih 6 čevljev visok. Potem naj se pustí na kupu, dokler se začne na njive razpeljevati, samo da se le večkrat z gnojnico polije; v tem času se pa drugi kupi ravno tako napravljajo. Tako napravljeni gnoj je močen, in ne pogubi nič dobrote svoje, če se tudi dolgo na njivo ne spelje in ne podorje.

Kedar se pa gnoj na njivo izpelje, se mora koj raztrositi in podorati, ne pa puščati ga na malih kupčkih, da ob vso moč pride.

Pri nekaterih sadežih res ni mogoče po dokončani pognojeni ozimini toliko gnoja še na kupu imeti, da bi

se za potrebne sadeže še pred zimo na njive speljal in podoral; ravno tako bi bilo o spomladni setvi to prav zamudno opravilo. Namesti spomladi to delati je boljše, da se gnoj med zimo na njivo spelje in na kupe dene, katerih pa ni treba prevelicîh napravljati; kakih 40 voz ga je za en kup dosti, da je le kake 3 čevlje visok; posuti se mora pa z zemljo kakih 6 palcev visoko.

Nekateri priporočajo iz hleva izkidani, še ne prekuhani in podelani gnoj na njivo speljati. Tega ne moremo potrditi; prvič, ker se tako ravnanje s kmetijstvom ne vjema, da bi se vsaki dan izkidani gnoj proti na njivo vozil in podoroval, pa skušnje tudi učé, da tak gnoj je marsikaterim rastlinam preoster, drugim pa škodljiv. Kdor tega ne verjame, naj napelje gnoja, koj ko ga iz hleva spravi, na kak travnik ali pa na deteljîšče, in kmalu bo videl, da ni dober.

Kar sploh gnojenje zadene, bi imel kmet posebno na lastnost zemlje gledati. Težka, trda in potem takem mrzla zemlja imela bi se v drugem ali tretjem letu z apnom potresti — ojstro zemljo pa, brežine in peščenine gre vsako leto in po vsaki posetvi, pa le po malem gnojiti. — Kdor ima gnoja na izbero živinskega in ovčjega, naj gnoji z živinskim peščeno, z ovčjim pa težko in debelo zemljo. Ravno tako naj gipsa deteljîšča.

Prirodopisne stvari.

Vrbar, rojar ali lesni črv.

Vrbar, rojar ali lesni črv (*Weidenbohrer*, *Weidenraupe*; *Cossus ligniperda* L.) po nekaterih krajih, kodar je bolj razširjen, na sadnem drevju, osobito jabolkah in hruškah, preobčutno škodo dela. Ker sem tega škodljivca, kolikor bilo mi je to mogoče, skoz celo njegovo dveletno dobo ob vseh njegovih spremembah natančno opazoval, naj mi bode dovoljeno, ga danes našim zavedenim domačim sadjerejcem vsestransko natančneje opisati.

Ta metulj ponočnjak, babica namreč, ima 5 do 6 cm. dolg, valjast in proti zadnjemu koncu na hitro zatumljen život, razdeljen v obglavje in sedem črnorujavih pa belkasto obrobljenih obročkov, kar vse je precej na debelo z dlako (flaum) enake barve pokrito. Čez razpeta krila meri od 8 do 10 cm., katerih zgornja so svitlorujava, natrošena s temneje rujavimi oblaki in so z brezštevilnimi črnimi poševnimi potezami prepredena; spodnja krila njegova so črno-siva in s črnimi poševnimi potezami ob zvonanju robu previdena. Na glavi ima dvoje kot drobno kokaljevo zrno debeli, gladki, živo-črni očesi, iznad katerih kotov raztezate se dve ozki, fino nazobčani do 8 mm. dolgi tipalnici. Zadnji obroček na babičnem životu je ob stranéh širje izobčen, kar ji služi v napravo neke črne-limaste slezovine, s katero jajčica prevleče in jih pri polaganji na dotično mesto dobro prilepi.

Razen te zadnje opombe je mandeljic le nekoliko manjši, bolj tankega in pravilneje ošpičenega života, babici po vsem popolno podoben.

Babica znese več sto samo na sebi umazano-belih, kot srednje repino seme debelih, nekoliko podolgovatih, s črno lepljivo tvarino prevlečenih jajčic v posameznih kupčkih od 10 naprej v šupljo, a še raje pa v ranjeno skorijo vrbovih, lipovih, jelševih, jabolčnih, hruševih in tudi drugih gozdnih in sadnih listnatih dreves; še celó trdemu ceru in hrastu ne prizanaša, kar mi lastno prepričanje potrjuje.

Jajčica polagati prične okolo srede meseca julija; iz njih izlezejo meseca avgusta in tudi pozneje do 4 mm. dolge gosenci, kojih barva je z njihovo po-